

L'amor romàntic i la inapetència eròtica a *El senyor dels anells* de J. R. R. Tolkien

Lola Badia

En el cinquantè aniversari de l'edició d'*El senyor dels anells*, 1955-2005

Del llibre a la pantalla: dues històries d'amor a «El senyor dels anells»

Per fer una pel·lícula a partir d'una novel·la s'han de filmar escenes, i la confecció de les escenes condensa i despulla la prosa narrativa. Després el cine ho transforma en imatges que, com diu el tòpic, parlen mil vegades més que les paraules. És una desgràcia insalvable que la indústria cinematogràfica subordini aquest canvi de llenguatge a uns paràmetres de càlcul comercial capaços de desvirtuar l'esforç artístic d'un director i del seu equip. Aquest comentari s'escriu a distància d'un any de l'estrena d'*El retorn del rei*, el darrer lliurament d'*El senyor dels anells*, el best-seller mundial de J.R.R. Tolkien, en la versió cinematogràfica de Peter Jackson, i quan tot just s'acaba de comercialitzar el DVD amb les escenes absents a la versió que s'exhibeix a les sales. Veure finalment aquestes escenes confirma que la tria d'allò que s'ofereix al gran públic té com a única finalitat embadalir i anestesiar; tant si la trama s'entén com si no. Sembla impossible, però algunes de les seqüències reservades per a la versió ampliada són essencials per entendre el fil del relat i, no cal dir, per connectar amb la sensibilitat de Tolkien.

El tema de l'amor és el que pateix una pèrdua de contingut més notable. Veurem més endavant que en Tolkien l'amor té més a veure amb una elaboració mitològica que amb els estàndards de l'amor romàntic vist per Hollywood. En el film, però, el seu contingut es ter-

giversa fins a la incomprensió. Em volem dir què hi fan, perfectament sans i somrients, actuant de comparses a la coronació d'Aragorn-Elessar, Faramir, el fill del senescal de Gondor, que el seu pare embogit havia intentat de fer cremar mentre jeia inconscient, i, Éowyn de Rohan, la donzella enamorada sense esperança del rei que coronen, greument ferida en combat? Com que només veiem dos fotogrames fugissers, tenim l'opció de passar-ho per alt, però, a banda de l'idil·li reparador que Tolkien va fer sorgir entre els dos (*LOTR*, 3: 208-214),¹ oblidar que hi són no resulta gens coherent amb el guió del propi Jackson, ja que a la trilogia cinematogràfica, d'escenes en què Éowyn busca la complicitat sentimental d'Aragorn en va, n'hi ha força més de les que Tolkien va escriure. Tampoc no és normal que no se sàpiga què se n'ha fet del noble Faramir, que les pel·lícules de Jackson redueixen a un germà petit traumatitzat per un pare despòtic: ha fet patir tant el públic de les sales, que mereix una certa justícia narrativa. La versió ampliada d'*El retorn del rei* (vegeu el DVD del desembre de 2004) conté alguns plans de les Cases de Cures de Minas Tirith, on han estat acollits els ferits de la batalla dels camps de Pelennor. És comprensible que els guionistes de Jackson hagin prescindit de l'episodi de la guarició de Faramir, Éowyn i el hobbit Meriadoc gràcies al poder de la legítima reialesa d'Aragorn (*LOTR*, 3: 125-129); un rei taumaturg en sentit literal és, ben mirat, un plat massa fort per als nostres

1. Per a l'obra de Tolkien i el seu entorn crític remeto als originals anglesos que cito a la bibliografia. Tradueixo els títols de les obres i alguns llocs i conceptes majors: la Terra Mitjana, la Comarca, els mags, etc. (no adapto el cognom Baggins). Em referiré a *El senyor dels anells* amb les sigles *LOTR*.

temps.² En qualsevol cas, Jackson va filmar dues seqüències, pràcticament sense paraules, en què Faramir i Éowyn, convalescents de les respectives ferides, es miren, s'agafen de la mà i s'abracen. Ens hem perdut el treballat diàleg sentimental-terapèutic de Tolkien, però almenys se'ns diu què passa. I no se sap per quins set sous no hi ha petó: l'únic petó de tot *El senyor dels anells*, un petó amorós, atorgat «davant de la mirada de molts» (*LOTR*, 3: 214). És per això de «la mirada de molts» que els guionistes l'han desplaçat a l'escena ja esmentada de la coronació, fent que Aragorn, en un final enutjosament tòpic, besi apassionadament Arwen en públic quan aquesta apareix per sorpresa amb la comitiva dels elfs?³

Arwen, l'esposa d'Aragorn, segons la pel·lícula de Peter Jackson.

2. El guió de Jackson reparteix el paper paternal-salvador d'Aragorn en relació a Éowyn en diverses escenes menors, algunes relegades al material afegit (l'aconsella d'un malson, mata l'orc que amenaça la donzella guerrera durant la batalla dels camps de Pelennor). La seva capacitat taumatúrgica queda reduïda al breu episodi de *La germandat de l'anell*, en què Strider-Aragorn alleuja el dolor de la ferida que els Nazgûl han infligit a Frodo amb la mediació de l'herba del rei, dita també *athelas*, que porta en una bosseta del cinturó (*LOTR*, I: 194-195); a la pel·lícula l'herba s'ha de collir *in situ* a les fosques.

3. No hi ha sorpresa al text de Tolkien, ni estendard de fireta que tapa la cara de la núvia. La coronació s'esdevé quan l'exèrcit de Gondor retorna vencedor i Faramir resigna el càrrec de senescal proclamant el nou rei (*LOTR*, 3: 216-217); el casori amb Arwen es fa esperar uns mesos (*LOTR*, 3: 221); l'estendard d'Arwen —reial i mítica penyora d'amor— és una gran baluerna desplegable, fabricada per ella mateixa, que conté els símbols del reialme de Gondor (l'arbre blanc, Nimloth) i d'Elendil, el fundador de dinastia (set estels coronats). Els germans d'Arwen i Hálbarad, un dels dúnedain, el lliuren al rei expectant quan la seva sort comença a canviar (*LOTR*, 3: 41). Aragorn el fa desplegar per primer cop de nit prop de la Pedra d'Erech, quan es disposa a reconquerir el seu reialme, ajudat per l'exèrcit fantasma dels perjurs (*LOTR*, 3: 54). Éomer de Rohan contempla l'estendard a la llum del sol durant la batalla dels camps de Pelennor i descobreix que els vaixells que han remuntat el riu Anduin no porten els temibles corsaris d'Umbar, sinó tropes aliades al servei d'Aragorn (*LOTR*, 3: 108-109).

Les exigències comercials dels productors poden ser nefastes, però s'ha de reconèixer que, a l'hora d'adaptar *El senyor dels anells* al cinema, el sector sentimental de la història presenta un problema greu: si Aragorn-Elessar, el rei que restaura l'ordre perdut després de destruir l'anell mestre de Sauron, s'ha de casar amb una dama d'alt rang per poder tenir una condigna descendència, i aquesta dama no pot ser la ben disposada Éowyn, tot i venir d'estirp reial, els guionistes necessiten fer avinent des de ben aviat qui és la misteriosa aspirant a reina i, possiblement, donar-li un paper actiu, ja que les protagonistes de les pel·lícules actuals fa temps que han deixat de banda l'antic motiu folklòric de la princesa estàtica que espera ser alliberada per l'heroi de torn. I aquí es constaten les dimensions inaudites del pudor de Tolkien. El seu heroi reial està tan enamorat —amb un amor únic, total i de per vida— com és de rigor en els relats cavallerescos medievals, però el lector, contràriament al que passava a la narrativa del segle XII endavant, no té accés a la seva intimitat.

D'aquesta gran passió només en sé veure tres indicis (si descomptem la història de l'estendard que resumeixo a la nota 3): (a) la nit que els quatre hobbits i Strider-Aragorn passen a Weathertop, aquest canta sota el cel estelat, amb veu rica i profunda i amb ulls brillants, algunes estrofes del «lay» de Lúthien i Beren i afegeix un breu resum de la seva trista història d'amor (*LOTR*, I: 188-190); (b) a la sala de la llar de foc de Rivendell, la darrera seu acollidora a l'est de la mar, Frodo veu que Strider-Aragorn, dotat d'un sorprenent aspecte principesc, parla amb Arwen, la filla del senyor elf, Elrond (*LOTR*, I: 228); i (c) al bosc intemporal de Lothlórien, al peu del turó de Cerin Amroth, Frodo troba Aragorn presa d'una emoció embriagadora, que li fa pronunciar una frase en llengua èlfica de la qual només entenem el nom d'Arwen (*LOTR*, I: 333-334).

Aquests tres detalls, perduts en l'espessor del relat èpic, són suficients per entendre que Aragorn no pugui compartir la passió que desvetlla en Éowyn? Crec que Tolkien contribueix volgutament a l'ambigüitat quan descriu el primer encontre entre els dos (més avall veurem els orígens d'aquesta mica d'enjòlit). Éowyn és al costat del seu oncle a Medulseld, la sala daurada

La donzella guerrera Éowyn, que s'acaba casant amb Faramir, sensecal de Gondor.

de Rohan, quan Gandalf desfà l'encanteri que el mantenia sotmès a la voluntat del Grima, l'agent de Saruman, el traïdor. Oncle i neboda surten a la llum del sol i Aragorn la veu: bonica, alta i prima, majestuosament vestida de blanc i d'argent, amb els cabells com un riu d'or. La impressió que li fa és d'una noia freda i dura, gairebé un infant. I aleshores ella se'l mira a ell: alt, d'estirp reial, savi, carregat d'anys i portador d'un poder ocult (*LOTR*, 2: 104). Sabem que ella s'enamora perdudament i ell no; el text ho suggereix, però com que la presència femenina és tan escassa a *El senyor dels anells* i, com que quan hem vist Arwen, la seva mirada perfora el cor de Frodo i no pas el d'Aragorn, que està conversant tranquil·lament al seu costat (vegeu el punt b del quadre anterior; citat més amunt, a *LOTR*, 1: 228), el lector té tot el dret de dubtar. I continua despitant el fugisser contacte de mans entre Éowyn i Aragorn. Som de nou a Meduseld, i Éowyn, com la reina Walto del *Beowulf*, honora els guerrers un per un fentlos beure de la mateixa copa on ha begut el rei, que ha recuperat el pòndol del govern (*LOTR*, 2: 111). Per

què Aragorn deixa de somriure quan s'adona que ella tremola? Quan vaig llegir per primera vegada *El senyor dels anells*, confesso que aquí em vaig perdre. Ara puc explicar-m'ho tot, i no tan sols perquè he repassat amb atenció l'apartat 5 de l'apèndix A, del tercer volum: «Aquí segueix una part del conte d'Aragorn i Arwen» (*LOTR*, 3: 302-309). Breu: aquesta part de la història secreta de la futura parella reial, degudament dramatitzada i adaptada a les exigències del nostre moment, ha omplert el buit sentimental del guió de les pel·lícules de Jackson. No és el cas d'entrar en detalls, perquè el que em proposo de comentar és l'entorn de l'ocultació de la història d'amor d'Aragorn i Arwen, curiosament relegada al mig d'uns complexos apèndixs (*LOTR*, 3: 277-387), on també es parla de genealogies d'elfs, de nans i d'homes, de cronologies, de calendaris, de regles de pronunciació de les llengües èlfiques, i d'altres informacions diverses i detallades que serveixen per inserir *El senyor dels anells* en el context de l'univers mític d'*El Silmaril·lion*.

Lúthien i Beren: el mite de l'amor conjugal i la sacralitat del matrimoni

Caldrà referir-se a aquest context mític i heroic si volem donar raó de la singular ocultació d'un sentimentalisme tan viu, i també caldrà recuperar dades generalment conegudes sobre la biografia, els gustos literaris i les inclinacions ideològiques de J.R.R. Tolkien.⁴ És aclaridor observar d'entrada que el terme «sexe» no pertany al vocabulari literari del nostre autor (surten algun cop a les cartes) i que el terme «amor» sempre apareix en accepcions que prioritzen els aspectes psicològics, sentimentals i fins religiosos i transcendents de les relacions entre individus de gèneres diferents. Per valorar l'absència del terme sexe ajuda tenir present que J.R.R. Tolkien (1892-1973), mullerat i pare de quatre fills, va ser un catòlic practicant de missa diària en un ambient majoritàriament anglicà, com era el de la Universitat d'Oxford, on va exercir de catedràtic d'anglosaxó entre 1925 i 1959.

4. La informació ens arriba filtrada per intèrprets com Humphrey Carpenter (1997 i 2002) i Christopher Tolkien, l'editor d'*El Silmaril·lion*, dels *Contes Inacabats (UT)* i dels tretze volums d'esborranys i provatures del seu pare, *La Història de la Terra Mitjana (HOME)*. Òbviament són de gran utilitat els assaigs crítics del propi Tolkien (*Monsters*) i, no cal dir, les seves cartes (*Letters*).

Panorama del centre històric d'Oxford.

L'atracció eròtica no encaminada a un matrimoni fecund és un fenomen aliè al món mític i heroic d'*El hobbit* i d'*El senyor dels anells*, i ho és de forma deliberada i conscient. Només cal pensar que les figures més populars, com Bilbo i Frodo Baggins, oncle i nebot, són solters i no se'ls coneix cap relació femenina. El polifacètic i entranyable Gandalf, des d'aquest punt vista, presenta un perfil sacerdotal, com si l'orde dels mags, al qual també pertany Saruman, imposés el celibat.⁵ Si considerem la gènesi de les dues obres de ficció, l'asexualitat dels protagonistes té alguna cosa a veure amb el fet que Tolkien va començar a escriure per a un públic juvenil.⁶ En canvi, els materials mitològics i heroics d'*El Silmaril·lion* contenen algunes històries passionals força tènues. El fet és que des del moment que els hobbits d'*El senyor dels anells* entren en contacte amb Strider-Aragorn, Tolkien va trobar-se a les mans una trama amorosa, especialment quan va «descobrir» que el misteriós personatge que coneixem a l'hostal de Bree era l'hereu d'Isildur —el rei que uns

tres mil anys enrere es va apoderar en combat de l'anell mestre de Sauron.

És sabut que durant la llarguíssima gestació de la trilogia Tolkien anava escrivint sobre la marxa sense saber el final de la història (vegeu *HOME*, VI-XII). Segons Carpenter (2002: 106), Tolkien afirmava que les seves creacions literàries no eren invencions sinó «descobriments»: «No ho sé [d'entrada], tracto de descobrir-ho». Més endavant insisteix: les històries que escrivia apareixien a la seva ment com a «coses donades», de manera que el fet de contar-les no era altra cosa que registrar dades, no

tenia la impressió d'inventar res (Carpenter 2002: 129). Aquesta experiència és molt propera a les descripcions de l'activitat creativa dels escriptors medievals de l'Europa meridional, des dels trobadors (literalment, aquells que «troben»), a Dante, que prenia al dictat allò que amor li «significava», i a Ramon Llull, que rebia il·luminacions i es definia com a «trobador de llibres». Descriure així la literatura s'adiu perfectament amb la dedicació professional del nostre escriptor, que era especialista en textos anglosaxons i anglesos medievals, des del *Beowulf*, del segle VIII, a Geoffrey Chaucer i a l'anònim autor del *Sir Gawain i el cavaller verd*, del segle XIV. L'experiència de la creació com a descobriment encara s'adiu més amb la concepció de la literatura com a *mitopoiesi*, que, en la versió particular de Tolkien, situa l'escriptor en la posició de «subcreador» (en relació a Déu). Cada nova història neix dels materials que ofereix la tradició gràcies a l'acció del «subcreador», que fa reviure uns ingredients presents des de sempre a la gran «olla de sopa» de la mitologia (*Pot of Soup*) o a la «caldera de la història» (*Cauldron of History*). Així s'explica en un assaig de 1939, dedicat a la literatura d'inspiració rondallística, «On Fairy-Stories» (*Monsters*, 108-61, esp. 125).

Tolkien sentia una especial afecció pels textos germànics antics anteriors a la, segons ell, nefasta invasió normanda d'Anglaterra de 1066, i estimava la literatura anglesa de la baixa Edat Mitjana, sobretot si es desmarcava de la influència francesa, per la qual sentia una aversió profunda (especialment pels amors adúlter de la matèria artúrica).

5. Per a la natura i procedència dels mags, vegeu els *Contes inacabats* (UT: 502-520).

6. *El hobbit*, escrit entre 1930 i 1936, va ser publicat el 1937 perquè l'editor, sir Stanley Unwin, va confiar en l'opinió entusiasta d'un lector de deu anys: el seu fill Rayner. *LOTR*, que no va sortir a la llum fins als anys 1954-1955, va ser concebut com una «seqüela» d'*El hobbit* i va anar creixent en compromís èpic i volum narratiu fins a esdevenir un espècimen difícil de classificar; només cal veure la varietat de llocs que ocupa *LOTR* a les llibreries britàniques: llibres d'infants, literatura fantàstica, ficció i, sovint, presència a part.

Els textos que Tolkien explicava a classe cada any i sobre els quals se li demanaven conferències i cursos queden lluny de l'horitzó dels romàntics. El sir Gawain que protagonitza *Sir Gawain i el cavaller verd*, és un heroi virtuos que, tanmateix, no aconsegueix el màxim grau de perfecció i això l'acosta al lector. Tolkien observa que, gràcies a l'error final que comet, «es torna un home real, i és per això que podem admirar la seva autèntica virtut. Realment podem prendre'ns seriosament els impulsos de la ment anglesa del segle XIV encarnada per aquest personatge, de la qual deriva gran part de la nostra sensibilitat i dels nostres ideals de conducta. Notem els esforços per conservar les gràcies de la 'cavalleria' i de la cortesia, malgrat el fet de casar-les, o precisament perquè es casen, amb la moral cristiana, la fidelitat marital i l'amor conjugal. El cavaller més noble [...] escapa de la temptació que l'assetja sota l'embolcall de la cortesia a través de la gràcia atorgada per la pregària» (*Sir Gawain*: 5). Vegeu Fernández & Manrique (2002) i Borges & Vázquez (1999).

Com és natural i per molt poca passió que hi posés, Shakesperare i els altres grans clàssics anglesos anteriors al segle XIX formaven part d'una herència cultural molt ben assimilada, al costat de les obres mestres de la cultura grecollatina, que Tolkien havia llegit i estudiat sobre els originals als temps de la seva educació secundària (Carpenter 2002: esp. 45-46). I, dit sigui de passada, Tolkien, com a filòleg, se sentia més lingüista que no pas professor de literatura, ja que la seva eina bàsica d'aproximació als textos era l'estudi de la llengua: l'anglosaxó, el gòtic de la Bíblia d'Úlfilas, l'islandès medieval de l'*Edda* poètica i de les sagues, i fins el finlandès del *Kalevala* (Monsters, 224-240). En canvi, ignorava —o pretenia ignorar— la gran literatura dels segles XIX i XX, posterior a Freud i a Marx, que no li interessaven gens ni mica, en una actitud resistencialista i defensiva que compartia amb alguns distingits, polèmics i controvertits col·legues d'Oxford, com ara el crític C.S. Lewis, cofundador amb Tolkien de la tertúlia literària dels Inklings (Carpenter 1997).

Tornant als amors d'Aragorn i la seva herència mil·lenària, les històries que la ment de Tolkien recuperava al seu aire de la gran «olla de sopa» de la tradició mítica i del folklore presenten una doble virtualitat.

Per una banda, estan dotades d'uns patrons ben fixats, de l'estil: «l'heroi es casa amb l'heroïna i s'inaugura una nova dinastia» o «l'heroi oblida l'amor per l'heroïna i es casa amb una altra dona, que el portarà a un final catastròfic»; per una altra banda, el «subcreador» podia allargar la mà sobre aquests patrons i reconduir-los, referlos d'acord amb una intencionalitat tota seva, que li proporcionés autènticament «consolació». Tolkien explica en to emocionat els beneficis que atribueix a la seva «subcreació literària» a l'article «Recovery, Escape, Consolation», i fins troba una denominació grega per a la *consolation*: «*Eucatastrophe*» (Monsters, 153).

L'Aragorn que recupera el tron d'Amor i Gondor és un personatge sortit d'una rondalla, com es diu repetidament a *LOTR*, però modelat segons les tries del «subcreador» Tolkien: ho comentaré en una altra ocasió. El seu perfil sentimental s'adiu als valors del seu ideador: «subcreador»: ha d'estar enamorat i ha de ser fidel i monògam, però, atesa l'alçada de la seva missió i la seva dura vida de *ranger* o batedor solitari a l'exili, no li escau gens l'esllanguiment romàntic. D'altra banda, l'avançada edat que se li atribueix tampoc no convida gaire a fer-li fer un paper d'enamorat somiador: Aragorn té 20 anys quan veu per primer cop Arwen, però 49 quan es prometen i 87 quan es casen (*LOTR*, 3: 336-337). Després engendren l'hereu preceptiu i diverses filles; la fecunditat d'Arwen, que porta més de 2.800 anys a la Terra Mitjana, pertany als misteris sexuals que Tolkien expulsa del seu món. Tot el que se'ns diu és que, per amor, renuncia a la immortalitat i esdevé humana.

Els descendents dels habitants de Númenor que van escapar a l'enfonsament de l'illa, d'ençà d'Elendil i d'Isildur, avantpassats d'Aragorn en línia directa, gaudien d'una vida tres vegades més llarga que els altres homes. Però Bilbo i Frodo tenen tots dos cinquanta anys quan emprenen els respectius viatges, Gandalf i Saruman presenten sempre l'aparença d'ancians, per molt vigorosos que siguin. El nostre autor va publicar les seves obres de ficció passada la quarantena. Convé evocar l'únic heroi nacional ancià i exclòs de l'amor de les dones de qui tinc notícia: el vell Väinämöinen del *Kalevala* finlandès, un dels relats èpics de tradició oral més estimats de J.R.R. Tolkien. A la carta 75 Tolkien diu que la lectura del *Kalevala* va ser la llavor primera d'*El Silmarillion* (Letters: 87). Vegeu, més avall, el tema de Kullervo.

La història d'amor d'Arwen i Aragorn està amagada als apèndixs d'*El senyor dels anells* perquè el Tolkien madur que escrivia aquesta obra no hi va trobar especial «consolació». I no és que no fos sensible a les històries d'amor, al contrari. El que passa és que ja havia «descobert» la seva història d'amor, i ho havia fet quan era molt jove: Arwen i Aragorn només poden ser una pàl·lida ombra de Lúthien i Beren. Un dels «Lais de Beleriand» més estimats és precisament la gesta de Lúthien Tinúviel, la fada, i de Beren, fill del rei desposseït, Barahir (*HOME*, 3: 150-367). Tolkien hi va treballar durant anys sense arribar a donar-li una forma definitiva, tot i que en va discutir aspectes amb C.S. Lewis (Carpenter 2002: 29-32). Hi ha versions en vers i en prosa d'èpoques diverses: són les que d'alguna manera evoca Aragorn a *LOTR* (1: 188-190) quan, com hem vist abans, explica el conte de Lúthien i Beren a quatre hobbits molt espantats. Lúthien i Beren són els amants per definició del món de Tolkien, i encarnen en positiu el motiu folkòric dels amors de la fada amb el mortal, tan present a la literatura medieval. Cal apuntar que el resultat de l'adaptació literària d'aquest motiu és ambigu, perquè hi ha fades perverses i fades benignes (Harf-Lancner 1984). Tolkien tria, òbviament, les que contribueixen a la consolació.

Però la història de Lúthien i Beren multiplica els estímuls i s'hibrida amb la rondalla d'Amor i Psique i amb la història d'Orfeu —el *Sir Orfeo* situa aquesta darrera al cor de les lletres angleses de la baixa Edat Mitjana—,⁷ per donar lloc a un nou mite: el de la parella d'enamorats heroics que, a través del socors mutu, aconsegueixen de rescatar un tresor extraordinari, una mica també a la manera de Walter i Hildegunda al poema llatí *Waltharius* (segles IX-X), escrit a partir de relats orals germànics.⁸ El pare de Lúthien, per desanimar Beren, li proposa que li porti, com a regal de casament, un dels silmarils, els joiells màgics que pesen sobre el destí dels elfs. El jove desafia, a

Lúthien fuig de la presó on l'ha tancada el seu pare i va a auxiliar el seu enamorat, Beren.

la seva pròpia fortalesa d'Angbad, el temible Morgorth, que havia arrabassat les joies, però hauria sucumbit miserablement sense l'ajuda dels poders sobrenaturals i la bellesa de Lúthien. Després de moltes peripècies, Beren —que perd una mà en combat, com Walter— acaba morint en l'empresa, i ella, desfeta pel dolor, baixa a les estances de Mandos per implorar una nova vida amb el seu estimat. Li és concedida pels seus mèrits i a canvi de renunciar a la immortalitat. En la segona vida com a parella mortal, Lúthien i Beren engendren un fill, Dior, que és l'avantpassat comú d'Arwen i d'Aragorn.⁹ L'amor passional de Lúthien i Beren esdevé unió conjugal legítima i fèrtil, tal com demanen els valors del «subcreador» Tolkien, que va dictar aquesta singular inscripció per a la seva tomba del cementiri catòlic de Wolvercote: «Edith Mary Tolkien, Lúthien, 1889-1971. John Ronald Reuel Tolkien, Beren, 1892-1973» (Carpenter 2002: 342). No hi ha cap dubte sobre la implicació emotiva profunda de Tolkien amb el seu mite de Lúthien i Beren.

7. Euridice (Lady Heurodis), l'esposa de l'antic rei anglès, sir Orfeo, és raptada al bosc per una tropa de follets i fades d'herència cèltica. El rei remou cel i terra fins que s'enfronta als poders màgics que la retenen i obté l'alliberament de la seva reina: l'anònim poeta anglès vol que el final sigui feliç (*Sir Gawain*, 128-144).

8. Vegeu l'edició del *Waltharius* de Florio. N'hi ha fragments en anglosaxó a Lerate (1974: 231-239) i a Crossley-Holland (1990: 9-10).

9. Vegeu Foster (1978). Un altre aparellament entre immortals i mortals és el de la princesa elfa Idril de Gondolin, que es va casar amb Tuor, de la raça dels homes. De la unió en va néixer Eärendil, el navegant, que va voler reparar l'ofensa que els elfs i els homes havien infligit als valar tornant-los, mar enllà cap a l'oest, el silmaril de Lúthien i Beren. El mite d'Eärendil és una de les creacions poètiques majors de Tolkien: el premi del portador del joell és la seva assumpció al cel com a estrella (*Silmarillion*: 296-307; Bilbo demana ajuda a Aragorn per escriure el poema sobre Eärendil que recita a Rivendell, *LOTR*, 1: 224-227).

La senyora Tolkien tenia tres anys més que el seu marit i, com ell, era orfe de pares. Es van enamorar de molt joves i el tutor del nostre escriptor, que era un mossèn irlandès, li va prohibir la relació. Tan bon punt va assolir la majoria d'edat, Tolkien es va casar amb la noia que estimava. Que visquessin junts tota la vida no vol dir que compartissin gustos i afeccions: més aviat cal entendre el contrari (Carpenter 2002). Les reflexions sobre certes amargors i sacrificis relacionats amb la vida conjugal real de la carta 43, dirigida al fill Michael, que estava a punt de casar-se, són molt instructives (*Letters*, 48-54).

Edith i J.R.R. Tolkien el 1915.

La inapetència eròtica

L'amor és, doncs, enlluernador, emocionant i heroic en el que té d'estímul per a accions grandioses i per a la reproducció canònica de l'espècie. Però les criatures que habiten l'univers d'*El hobbit* i d'*El senyor dels anells* són púdiques i s'enamoren poc. L'amor és un afer massa seriós, sotmès al severíssim control exercit pel nostre «subcreador». El resultat d'aquesta atenta vigilància és una impressió general d'inapetència eròtica, com si no existís el desig. Ve a ser com si les relacions entre els dos sexes funcionessin tal com sant Agustí pensava que s'haurien esdevingut al paradís si no hi hagués hagut la caiguda: la unió sexual obeiria estrictament als imperatius de la raó, que posaria en marxa l'aparell reproductor exclusivament per a la seva funció bàsica. Els moralistes medievals, com ara Francesc Eiximenis, divulgaven aquesta santa opinió amb

finalitat exemplar i didàctica. Ausiàs March, quan fantasejava, la presentava com l'única manera de tallar les males herbes que creixen espesses pels vorals de la passió amorosa.

A la tertúlia dels Inklings, que, segons reporta Carpenter, es reunia a Oxford durant els anys trenta i quaranta del segle passat, es parlava sovint de l'amor romàntic. La passió eròtica sublimada s'identificava amb la *fin amor* trobadoresca, que, segons una interpretació crítica aleshores vigent, s'havia escampat per Europa a partir del segle XII com una gran innovació civilitzadora, que havia perviscut fins a la modernitat. Es debatia sobre la cultura cortesa medieval, sobre Dante i la seva estimada Beatrice —que va intercedir al cel per la seva salvació—, sobre la recepció anglesa d'aquests productes ideològics als temps de Chaucer, i, per què no, sobre la validesa de la idealització poètica de l'amor en ple segle XX. C.S. Lewis va publicar *The Allegory of Love* el 1936 i Charles Williams regalava els contertulians amb les seves abrandades especulacions més o menys platòniques sobre la funció salvífica de l'amor pur per una estimada angèlica. Quan ja havia sortit al carrer *LOTR* i la tertúlia dels Inklings ja no es reunia, C.S. Lewis va reblar el clau de la seva interpretació espiritualista de l'amor i del seu rebuig radical de qualsevol concessió a la psicologia freudiana a *The Four Loves* (1960). En aquest assaig l'amistat entre persones del mateix sexe (l'amistat entre gèneres creuats és un impossible metafísic) supera l'amor eròtic (que ve a ser, *mutatis mutandis*, l'amor conjugal de Tolkien). Lewis, que exclouïa l'homosexualitat de l'horitzó de les persones sanes, exalta amb entusiasme els valors de l'amistat entre companys. La perfecta sintonia que es dona entre els membres del mateix sexe (ell parla sempre en masculí) s'esguerra quan intervé la

condició femenina: i és que la dona és fada benigna i àngel protector, però també potencial mare de família.

Tolkien no compartia al peu de la lletra les opinions de C.S. Lewis: la dimensió matrimonial, i per tant sacramental, de la seva concepció de l'amor l'apartava d'entusiasmes idealitzadors, sigui aplicats a la interpretació

C. S. Lewis, membre dels Inklings.

de textos medievals, sigui referits amb més o menys encert a la vida galant contemporània.¹⁰ De tota manera, Tolkien vivia al mig d'un brou de cultiu que el feia participar d'un llenguatge i d'unes formes retòriques i narratives, que, vistes a distància, s'assimilen perfectament als llocs comuns més coneguts de l'amor romàntic i de la contrapartida inevitable de l'exaltació dels valors de la companyonia viril. És un factor d'època, de gust i de sensibilitat, que cal tenir present per comprendre la inapetència eròtica de l'univers de ficció d'*El hobbit* i d'*El senyor dels anells*.

El Silmaril·lion comparteix només en part aquesta inapetència, però la seva teologia mítica dels orígens, d'inspiració neoplatònica, l'afavoreix àmpliament. La creació funciona així: l'U, Ilúvatar; objectiva unes emanacions mentals, els ainur, amb els quals es comunica a través de la melodia primigènia. Convidats a participar de la música, tots els ainur, menys un, Melko, desenvolupen harmoniosament el tema proposat, que es desplega en Èa, un compost de matèria, espai i temps (és a dir, el món visible), on decideixen d'encarnar-se catorze dels ainur, els valar: Melko, l'esperit de la discòrdia, desfà tot allò que els valar construeixen per fer real la melodia d'Ilúvatar. Melko, dit Morgoth al món físic, és corpori però no té gènere; cal posar en relació aquesta circumstància amb el fet que la multiplicació dels agents malignes (dracs, balrogs, orcs, goblins, trolls) és descrita com el resultat d'una nova creació, com la perversió d'una forma anterior de vida, o com una misteriosa generació a partir de la terra mateixa. En canvi, els valar són o bé mascles o bé femelles: és una tria dictada pel temperament de cada u, que es materialitza en una aparença externa de reis o reines (*Silmarillion*: 23). Alguns actuen per parelles, d'altres en solitari. La ment de Tolkien també va pensar emanacions menors de l'U, els maiar; entre els quals es compten alguns coneguts d'*El senyor dels anells*: Sauron, el balrog de les mines de Moria i els mags, Saruman i Gandalf.

La primera història d'amor romàntic d'*El Silmaril·lion* presenta el motiu de la desigualtat aparentment insalvable entre els amants, que són una maiar femenina, Melian, i un príncep elf, Elwë-Thingol. Els elfs són els fills primogènits d'Ilúvatar; que els ha fet materials, parladors i immortals, destinats a habitar el món que els valar han acabat d'afaiçonar en guerra contra la incessant oposició de Melko. Quan Elwë-Thingol veu la bella Melian i se n'enamora cau en un trànsit que dura anys. Després es casen, funden el reialme de Doriath i esdevenen els pares de Lúthien (Foster 1978: 118-119).

Els elfs, tot i ser immortals, tenen poca descendència; no pas més que els fills segons d'Ilúvatar; els homes, que es desperten a la vida més tard que no pas els elfs i reben el que Tolkien anomena el do de la mortalitat. És inútil buscar més històries d'amor romàntic a la Primera edat.¹¹ Tampoc no n'hi ha entre els nans. Els nans no són fills d'Ilúvatar; sinó una creació prematura d'Äule, un valar que recorda l'Hefest-Vulcà de la mitologia clàssica. Quan finalment l'U perdona la gosadia d'Äule i permet que els seus nans entrin al món, veiem que adopten un comportament amorós encara més púdic i inapetent que les altres races. Els nans són mortals però viuen uns dos-cents cinquanta anys. Els individus femenins són minoria i no sempre tenen tendència a l'aparellament, de manera que es reproduïen poc i pot arribar a semblar que no ho facin. Per exemple, durant sis generacions els reis d'un dels clans dels nans es van dir Durin i s'assemblaven força: no tothom distingia l'individu de l'espècie (*LOTR*, 3: 318).

Però el cas més clamorós d'inapetència és el dels ents, els pastors d'arbres que s'apunten a la causa dels bons i destrueixen la fortalesa d'Isengard a *El senyor dels anells* (*LOTR*, 2: 76-78, 146-159). Es tracta d'uns éssers tan ancestrals que troben que l'ancià Gandalf és un jovenet. L'irreconciliable desacord de gustos entre els ents masculins i les ents femenines es perd en la nit dels temps i va fer que els dos gèneres emprenguessin vides separades: ells tenien cura dels boscos i elles, dels jardins. Un bon dia van deixar de veure's i es van perdre per sempre; per això la raça dels ents s'extingeix i el venerable Treebeard-Fangorn, el més vell de

10. La carta 43 (*Letters*, 48-54) parla de les relacions entre home i dona «després de la caiguda» com d'una de les malediccions que pesen sobre la humanitat, tot citant Chaucer i una noció de pecat formulada al segle XIV. La part de pena de la dona és en la seva condició de criatura sotmesa a l'home i en les servituds de la reproducció. No convé somiar en la felicitat matrimonial sinó mantenir amb fermesa els valors de la fidelitat, la dedicació i el compliment del deure. Vegeu la nota 15.

11. Decep com a història romàntica la unió entre la princesa elfa Galadriel i Celeborn, un elf gairebé de la mateixa dignitat estamental. Tolkien parla d'un gran amor entre els dos, que remunta a la Primera Edat; després van passar junts les Edats següents i només van tenir una filla, Celebrian, casada amb Elrond de Rivendell. Celebrian i Elrond són els pares d'Arwen, amb qui es casa Aragorn (*UT*: 294-348). Vegeu la nota 13.

tots, que troba a faltar les dones de la seva espècie, recita una sentida cançó d'enyorança per als seus nous amics hobbits (*LOTR*, 2: 69-70).

El dels ents és un cas extrem i presentat com a pintoresc pel propi Tolkien, però l'absència de l'element femení és una constant remarcable als seus llibres. A *El hobbit* no hi ha dones i les que surten a *El senyor dels anells* es poden comptar amb els dits d'una mà; no n'hi ha cap, llevat de Galadriel, que tingui un paper rellevant al marge de la seva condició d'esposa o d'aspirant a esposa.¹² Galadriel, vista pels ulls dels homes de Rohan i de Gondor és una fada: se li atribueixen poders màgics perillosos i al mateix temps es dubta de la seva existència.¹³ Per descriure la fascinació que exerceix la Dama del bosc de Lothlórien, Tolkien tria el punt de vista de Gimli, el nan de la companyia de l'anell, que, qui ho havia de dir, es comporta com un galant educat en la cortesia medieval.

Històries d'amor tràgiques i galants

Galadriel regna a Lothlórien com una *midons* trobadoresca, comprensiva i pietosa. La temptació de poder que l'anell mestre de Sauron li presenta —i ella supera— és precisament la d'esdevenir despòtica i destructora, en els termes d'una super bella-dama-sense-pietat: «Tots m'estimaran i es desesperaran» (*LOTR*, 1: 347). Gimli, que ja s'està fent amic de Legolas, que és un elf, queda fascinat davant de Galadriel; com Lançolot davant de Ginebra o, més exactament, com Dante davant de Beatrice a la *Vita Nuova*. En resposta a la delicadesa de Galadriel que, quan parla amb ell, manlleva la toponímia

de la llengua dels nans (Kheled-zâram, Kibil-nâla, Khazad-dûm), Gimli la compara amb les pedres precioses; una semblança que els poetes medievals feien servir correntment, però que en boca d'un nan assedegat de tresors minerals, de tradició germànica, adquireix un valor extraordinari (*LOTR*, 1: 338).¹⁴ A partir d'aquest moment Gimli està disposat a qualsevol cosa per l'honor de Galadriel i ho segella demanant-li, com a penyora de reconeixement del seu servei, un dels seus cabells daurats (ella n'hi dóna tres, *LOTR*, 1: 357). Com un cavaller de novel·la artúrica, Gimli desafia a combat Éomer de Rohan perquè parla amb poc respecte de Galadriel, la Dama del bosc; el desafiament s'ajorna i, per la força de les circumstàncies, acaba en una disputa galant. Cal fixar-se en les noves capacitats cortesies de Gimli, un nan ferreny disposat a ensenyar a tot un príncep la «gentilesa de parla» (*LOTR*, 2: 28, 33 i 35). Però Éomer no necessita mestres de gentilesa: quan finalment veu Galadriel durant el funeral del seu oncle a Eldoras, es nega a proclamar que és la més bella davant de Gimli, perquè ha triat d'homenatjar una altra *midons* angèlica i dispensadora de mercè sobrenatural, la reina Arwen (*LOTR*, 3: 223). Tolkien vol que la funció salvífica de les seves fades-dones àngel sigui literal i no tingui res a veure amb cap unió sexual: Arwen cedeix a Frodo la seva plaça al vaixell que porta els elfs a Valinor (*LOTR*, 3: 222-223); Galadriel intercedeix perquè hi pugui anar també Gimli, el nan enamorat de la seva bellesa i cortesia (*LOTR*, 3: 328).

Com a contrapunt a aquestes concessions a l'amor romàntic més sublim i redemptor, Tolkien havia fabulat algunes històries de passions melangioses i fins i tot tènboles, amb els corresponents desenllaços catastròfics. Aquestes històries s'esdevenen a la Terra Mitjana després del retorn dels noldor; que ve a ser la versió mitològica de la caiguda.¹⁵ Tolkien es prenia molt seriosa-

12. Arwen és la promesa del futur rei. Éowyn té alhora un paper heroic i un destí conjugal: empena per la desesperació mata en combat el capitost dels Nazgûl, però després agraeix que Faramir guareixi la ferida que porta a l'ànima amb la seva proposta matrimonial. Rosy Cotton no té cap més funció que casar-se amb l'elegit del seu cor, Sam Gamgee, el gran amic de Frodo. Lobelia Sackville-Baggins és una harpia fastigosa que es rehabilita amb el gest final de desafiament davant dels ocupants mafiosos de la Comarca. La xerraire Ioreth de Minas Tirith és un altre personatge de comèdia de costums, a qui s'encomana la funció narrativa d'actualitzar la tradició local dels reis taumaturgs.

13. *El Silmaril·lion* explica que Galadriel pertany a la tercera generació d'un dels principals clans dels noldor, els elfs que van tornar a la Terra Mitjana, i des de sempre és un dels escassos personatges femenins amb poder propi de decisió; per això esdevé, al costat del seu marit, la senyora del bosc de Lothlórien, on la troben Frodo i els seus companys de viatge (*LOTR*, 1: 316-359). Vegeu la nota 11.

14. Tolkien, apassionat per l'*Edda* poètica islandesa, va conservar en els seus nans molts del trets que els atribuïa l'antiga poesia escandinava, començant pels noms dels que apareixen a *El hobbit*, Thorin, Balin, etc., i el del propi Gandalf (Carpenter 2002: 236); vegeu «La profecia de la vident» («Voluspa»), Larrington, 1996: 5.

15. Els noldor són un dels grups d'elfs que havien emigrat a Valinor per compartir la seva felicitat amb els valar. Allí van fabricar els silmarils amb guspires dels arbres de llum, Telperion i Laurelin. Tot i que no van poder impedir que Morgoth s'apoderés dels joiells, els valar no van donar permís als noldor per anar-los a recuperar, per això el retorn a la Terra Mitjana és un acte de rebel·lió que, a més, es barreja amb un vessament de sang entre membres de la mateixa raça (*Silmarillion*: 91-106). Vegeu la nota 10 per a la noció de les relacions entre home i dona «després de la caiguda».

ment la seva mitologia: li desvetllava un respecte literalment religiós, que encomanava als altres membres dels Inklings.¹⁶

La història d'Amroth i Nimrodel es presenta com una llegenda sobre l'origen d'un topònim. S'explica a *El senyor dels anells*, quan els viatgers de la germanat de l'anell travessen el riu que du el segon nom (*LOTR*, I: 322-323). Segons la cançó que canta Legolas, les aigües evocuen el plany de la donzella elfa Nimrodel, que es va perdre pels boscos quan intentava reunir-se amb el seu enamorat durant una fuga desesperada.

N'hi ha una altra que és una amarga aventura de desamor, digna del malentès irreparable entre els ents mascles i femelles. S'explica als *Contes inacabats* i relata el fracàs matrimonial entre Aldarion i Erendis. La història se situa a l'illa de Númenor, poblada per homes, durant la Segona edat. El príncep Aldarion, que n'esdevé el sisè rei amb el nom de Tar-Aldarion, es casa per amor amb la noble dama Erendis, però ella estima els boscos i els camps i ell té la passió de la navegació. De fet, Aldarion és un dels primers colonitzadors numenorianos de la Terra Mitjana, aliat del rei elf Gil-galad. El matrimoni engendra una filla, que esdevindrà la primera reina de Númenor, Tar-Ancalimë, que es cria entre pastors perquè la mare abandona enutjada la casa d'un marit gairebé sempre absent. A la seva vellesa Erendis enyora el marit rebutjat i s'ofega tristament quan vol viatjar a la Terra Mitjana per recuperar-lo (*UT*: 223-280).

Té un regust marcadament gòtic la història d'Arendhel, Eöl i Maeglin, que dóna raó de la presa de la ciutat elfa prohibida de Gondolin. Arendhel és la germana del rei Turgon de Gondolin. Quan inexplicablement abandona els seus, és seduïda per Eöl, que pertany a un grup elf hostil. Després Arendhel decideix tornar i això fa que ella i Eöl morin violentament; el fill de la unió, Maeglin, que sent un amor destructiu i no correspost per la seva cosina Idril, revela per despit als enemics els secrets que fan possible la destrucció de Gondolin (*Silmarillion*: I 57-I 67, 292).

El mite tolkenià de Turin-Turambar, vencedor de Glaurung, el drac de Morgorth, conté una història d'a-

mor tràgic que és un homenatge al *Kalevala*, el poema èpic nacional de Finlàndia (vegeu el quadre esquerra de la p. 11). A la carta I, de 1914, el nostre autor ens diu que treballa sobre el tema de Kullervo: «...estic intentant de convertir una de les històries [del *Kalevala*] —que és realment una gran història i molt tràgica— en una narració breu en la línia de les novel·les de Morris, amb grapats de poesia a dins» (vg. *Letters*, 7 i 434, n. 6; i també la carta I 63, de 1955, i notes corresponents: 211-217 i 445-446). Elies Lönnrot va recollir les llegendes èpiques de la tradició oral i va fer convergir els diversos fragments en una grandiosa epopeia dels orígens de la seva nació. Els cants 31 al 36 del *Kalevala* reporten les desventures de l'heroi maleït Kullervo, a qui tot surt sempre malament, fins al punt que viola la seva germana sense saber qui és. La noia es llença daltabaix d'una cascada i ell acaba clavant-se al pit la pròpia espasa. Els comentaristes solen anotar que Lönnrot va intervenir bastant a fons en la configuració del cicle de Kullervo: el material folklòric sembla que és pràcticament un pretext (*Kalevala*: xxxii). Per això crida l'atenció que Tolkien s'anés a fixar precisament en aquesta història, nascuda dels gustos estètics d'un home del segle XIX, que li suggerien amb molta solta les novel·les romàntiques de William Morris.

La història de Turin-Turambar era tan estimada pel seu «subcreador» com la de Lúthien i Beren, i va ser objecte de nombroses versions, ara recollides en successius volums de *La història de la Terra Mitjana*; n'hi ha un resum a *Silmarillion*: 238-273. L'heroi, que pertany a la raça dels homes, és el fill del cabdill Huor; víctima de la persecució de Morgorth, i es fa gran sota protecció dels elfs. El seu destí és el revers de la medalla dels de Beren i Aragorn, perquè una espantosa maledicció fa que totes les coses, llevat de la victòria sobre Glaurung, se li girin en contra: assassina el seu amic, viu com un bandit i es casa amb sa germana Nienor-Niniel. El descobriment de l'incest provoca la mort de tots dos, com al *Kalevala*. Aquest relat gòtic i tenebrós, en què l'amor conjugal amaga una trampa fatídica, fa pensar inevitablement, sobretot gràcies al drac, en el tema més famós de la mitologia germànica, divulgat per les òperes de Richard Wagner: la història de Sigfried, el vencedor del drac Fafnir, que mor a causa de l'enfrontament fatal entre les dues dones que l'estimen: Brunilda, la valquíria d'estirp divina, i Crimilda, la seva esposa.

16. Ho mostra l'anècdota de la conversió de C.S. Lewis, maièticament treballada per Tolkien i l'amic comú, Hugo Dyson (Carpenter 2002: 33-45, esp. 43). Lewis, segons confessió pròpia, va quedar tocat en un moment dolç del seu procés d'acostament a la fe per la frase de Tolkien: «[els mites] no són mentida».

Amor, consolació i justícia narrativa

Justament l'afer de la relació de l'anell mestre de Tolkien i l'anell dels Nibelungs, amb la maledicció corresponent, és un tema obligat per la majoria dels crítics que han abordat les fonts de la fantasia del nostre autor (vegeu Day 2001: 91-112 i 161-173 i Shippey 2003: esp. 311-313). Aquí interessa recordar que treballava a partir de les fonts primàries que Wagner va manipular segons uns criteris que no s'ajustaven en absolut als gustos de Tolkien i del seu amic C.S. Lewis. Segons que reporta Carpenter, tots dos estudiaven inquisitivamente els llibrets de les òperes que van fer famosa a tot el món una versió distorsionada de la mitologia germànica que tant estimaven. Com a professor de literatura antiga, Tolkien llegia i comentava a partir dels originals els materials llegendaris sobre Fafnir, Brynhild-Brunilda, Gudrun-Crimilda i Sigurd-Sigfried presents a l'*Edda poètica*, a la *Saga dels Volsungs*, que són el clan familiar de Sigurd, i a la *Cançó dels Nibelungs* alemanya. Les dife-

L'heroi maleït Turin mata el drac Glaurung, segons el relat d'*El Silmaril·lion*.

rents versions de la història mostren sempre que la passió amorosa contrariada actua com un estímul irrefrenable cap al vessament de sang. Tolkien havia reelaborat el motiu de la victòria sobre el drac, tan característic del personatge Sigurd-Sigfried, per donar vida al seu maleïdíssim Turin: encara li quedava per reinterpretar el conflicte fatal dels seus amors. La Brynhild dels textos escandinaus cedeix a l'amor de Sigurd contra els dissenys del destí: pertany a una raça superior a la humana, és una valquíria, i sap que ell no serà el seu marit (capítol 25 de la *Saga dels Volsungs*). Malgrat les promeses, Sigurd oblida fatalment Brynhild, i no es limita a casar-se amb Gudrun, sinó que suplanta la figura del seu amic Gunnar propiciant que sigui ell l'espòs de la valquíria. L'operació requereix apoderar-se de l'anell fadat Andvari. La tragèdia esclata quan Brynhild veu el seu Andvari al dit de Gudrun. El desenllaç, d'una violència extrema, es combina amb trames anteriors d'odis i venjances entre clans: Brynhild s'immola a la pira funerària de Sigurd, disposada a viure amb ell a l'altre món (cap. 33 de la *Saga dels Volsungs*).¹⁷ Gudrun es torna a casar i venja la mort del primer marit amb crueltat inaudita. A l'hora de la mort també reclama la companyia de Sigurd al més enllà (cap. 43 de la *Saga dels Volsungs*).

La meua conclusió és que les dues històries d'amor d'*El senyor dels anells* són el resultat d'un seguit de «descobriments» creatius de Tolkien, guiats per un noble disseny de restituir a l'amor la funció consolatòria, salvífica i sacramental que he descrit més amunt a propòsit del mite de Lúthien i Beren. Com també ja he comentat, durant la llarga gestació d'*El senyor dels anells* Tolkien anava escrivint episodis sense tenir clar el dibuix definitiu de la història. Va haver-hi un moment inicial en què Aragorn s'havia de casar amb Éowyn: ens ho explica detalladament Christopher Tolkien a partir dels manuscrits del seu pare (*HOME*, VII). Vegeu aquesta nota solta no datada: «Treure la història d'amor d'Aragorn i Éowyn. Aragorn és massa gran i massa encimbellat i tenebrós. Fer d'Éowyn la germana bessona d'Eomund, una dura dona guerrera. En tal cas, canviar el missatge de Galadriel [que suggeria la unió entre Aragorn i Éowyn]. Probablement Éowyn haurà de morir

17. La pira funerària i la immolació fan pensar en la fi de Denehtor, el senescal de Gondor, pare de Boromir i de Faramir, que embogeix per culpa del palantir, la pedra de visió de Minas Tirith (*LOTR*, 3, 111-117). A *El senyor dels anells* la desesperació i la follia operen al marge de l'amor.

Els boscos d'Ithilien, on Frodo va trobar Faramir.

per venjar o salvar Theoden» (*HOME*, VII: 448). Tolkien encara no havia acabat de triar el nom del germà d'Éowyn i fer-la morir en combat li semblava una solució acceptable per al problema del seu amor per Aragorn, que havia esdevingut impossible.

Que el «descobriment» de Faramir va ser una alelada d'aire fresc és una dada coneguda a través d'una anotació del diari de Tolkien del 4 de maig de 1944: «Ha aparegut en escena un nou personatge (Estic segur que no me l'he inventat, ni tan sols no el volia, encara que m'agrada, però aquí el tenim caminant pels boscos d'Ithilien): Faramir, el germà de Boromir —i està contenint la 'catàstrofe' amb un munt de material sobre Gondor i Rohan. Si continua creixent gaire més, una part important l'hauré de desplaçar als apèndixs —on ja han anat a parar alguns materials fascinants sobre la indústria de tabac dels hobbits i les llengües de l'oest» (Carpenter 2002: 264).

Aquesta entrada de Faramir passejant pels boscos d'Ithilien evoca suggestivament la grandesa del personatge: un capità fort i valent que també és un home intel·ligent i sensible. Faramir captura per casualitat Frodo, Sam i l'anell mestre de Sauron, i després d'uns diàlegs memorables a tres bandes mostra el que Sam anomena la «seva alta qualitat»: allibera els viatgers i honora emocionat l'alta missió que persegueixen. Faramir és capaç d'exercir conscientment el lliure albir, de dominar alhora la crida fosca del poder i la por del càstig cruel que li imposarà el seu pare (*LOTR*, 2: 233-269). Després d'Aragorn és el cabdill humà més estimat de l'autor: aparellar-lo amb la noble Éowyn de Rohan,

ferida en el cos i en el cor; és un gest de pietat narrativa que restaura la dignitat de l'amor; més enllà de les fantasies taumatúrgiques a què ja he fet referència. Els diàlegs entre Faramir i Éowyn convalescents a les Cases de Cures de Minas Tirith (*LOTR*, 3: 209-215), que la versió cinematogràfica escatima, tenen una funció terapèutica explícita. La seducció d'Éowyn per un aristòcrata de la categoria moral de Faramir ve a ser un homenatge galant del propi Tolkien a la des-

venturada donzella que havia estat a punt de fer morir per amor. De fet, quan Aragorn, coronat i mullerat, atorga el seu consentiment al matrimoni entre els dos, anunciat per Éomer a Rohan, és com si parlés en nom de l'autor exhibint una exquisida cortesia, no sabia dir si medieval, versallesca o, simplement, britànica:¹⁸

*«No sou pas gasiu, Éomen» va dir Aragorn, «cedint així a Gondor, la cosa més bella del vostre reialme!»
Aleshores Éowyn va mirar Aragorn al ulls, i va dir:
«Desitjeu-me felicitat, senyor i guaridor meu!»
I ell va contestar: «Us vaig desitjar felicitat des del primer moment en què us vaig veure. La benedicció que avui veig en vós dona consol al meu cor»
(*LOTR*, 3: 225).*

Vista de la ciutat de Minas Tirith, capital del regne de Gondor.

18. I cal dir-ho amb un accent aristocràtic afectat com Robert Stephens, que fa d'Aragorn a la versió radiofònica de la BBC. El guió de Jackson posa la penúltima frase en boca de Viggo Mortensen, que la xiuxiueja buida de sentit i mancada de grandesa.

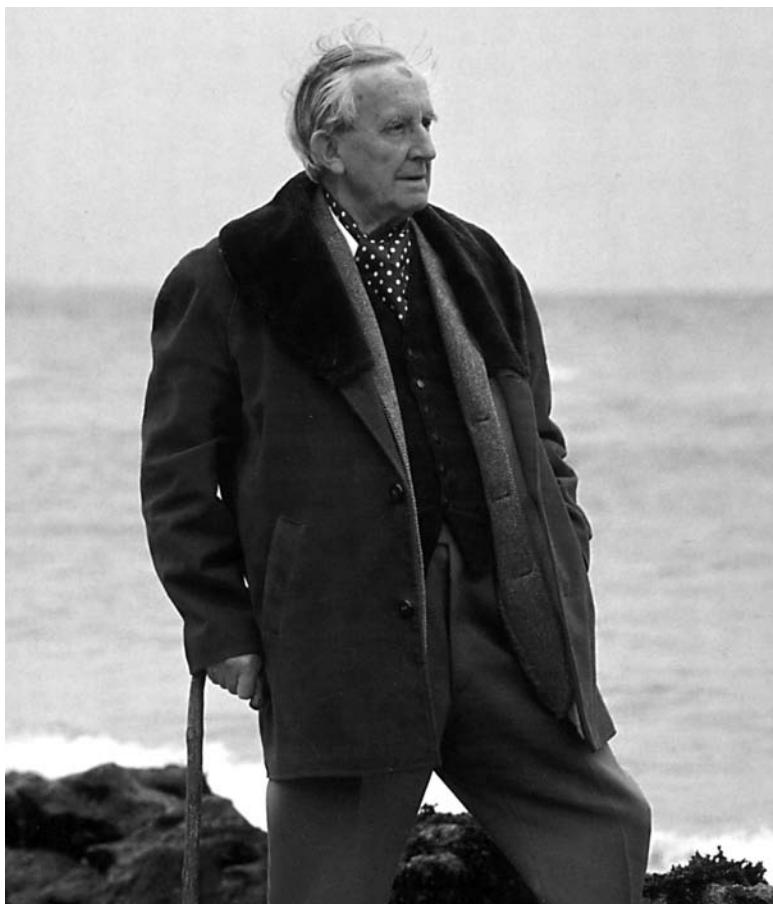
Bibliografia

- Beowulf* = *The Anglo-Saxon World: An Anthology. Including the Complete Beowulf*, ed. i tr. anglesa Kevin Crossley-Holland, Oxford: Oxford University Press, 1999.
- BORGES, Jorge Luis, i Maria E. VÁZQUEZ, 1999: *Literaturas germánicas medievales*, Madrid: Alianza Editorial (reed).
- CARPENTER, Humphrey, 1997: *The Inklings: C.S. Lewis, J.R.R. Tolkien, Charles Williams and their Friends*, Londres: Harper-Collins.
- CARPENTER, Humphrey, 2002: *J.R.R. Tolkien. A Biography*, Londres: Harper-Collins. Tr. espanyola: *J.R.R. Tolkien. Una biografia*, tr. C. Peralta, Barcelona: Minotauro, 1990.
- CROSSLEY-HOLLAND = vegeu *Beowulf*.
- DAY, David, 2001: *Tolkien's Ring*, Londres: Pavilion Books. Tr. espanyola: *El anillo de Tolkien*, tr. Elías Sarhan, Barcelona: Minotauro, 1999.
- Edda poètica* = *The Poetic Edda*, tr. Carolyne Larrington, Oxford: Oxford University Press, 1996. Tr. espanyola: *Textos mitològics de la Eddas*, tr. Enrique Bernárdez, Madrid: Editora Nacional, 1982.
- FERNÁNDEZ, María Pilar, i Teodoro MANRIQUE, 2002: *Antología de la literatura nórdica antigua. Edición bilingüe*, Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca.
- FOSTER, Robert, 1978: *The Complete Guide to Middle Earth*, Londres: Harper-Collins. Tr. espanyola: *Guía completa a la Tierra Media*, tr. Elías Sarhan, Estela Gutiérrez i Ana Quijada, Barcelona: Minotauro, 2003.
- HARF-LANCNER, Laurence, 1984: *Les fées au moyen Âge. Morgane et Mélusine. La naissance des fées*, Paris: Champion.
- Hobbit* = J.R.R. Tolkien, *The Hobbit or There and Back Again*, Londres: Harper-Collins, 1999 (reed).
- Tr. catalana: *El hobbit*, tr. Francesc Parcerisas, Barcelona: La Magrana, 2001. Tr. espanyola: *El hobbit*, tr. Manuel Figueroa, Barcelona: Minotauro, 2002.
- HOME* = J.R.R. Tolkien, *The History of Middle Earth*, ed. Christopher Tolkien, Londres: Harper-Collins, 1983-96, 13 vols. Tr. espanyola vols. I-IX, R. Ribero, T. Gottlieb et al., Minotauro, 1986-1996.
- Kalevala* = *The Kalevala*, ed. Elias Lönnrot, tr. anglesa Keith Bosley, Oxford: Oxford University Press, 1989. Tr. catalana: *El Kalevala*, tr. Ramon Garriga-Marquès i Pirkko-Merja Lounavaara, Barcelona: Columna, 1997. Tr. espanyola: *El Kalevala*, tr. Joaquín Fernández i Úrsula Ojanen, Madrid: Alianza Editorial, 1992.
- LARRINGTON 1996 = vegeu *Edda poètica*.
- LERATE, Luís, 1974: *Beowulf y otros poemas épicos antiguo germánicos*, Barcelona: Seix Barral.
- Letters* = *The Letters of J.R.R. Tolkien*, ed. Humphrey Carpenter i Christopher Tolkien, Londres: Harper-Collins, 1995. Tr. espanyola: *Cartas de J.R.R. Tolkien*, tr. Rubén Masera, Barcelona: Minotauro, 1993.
- LEWIS, C.S., 1960: *The Four Loves. Affection, Friendship, Eros and Charity*, Nova York: Harcourt, Brace and Company.
- LEWIS, C.S., 1988: *The Allegory of Love. A Study in Medieval Tradition*, Oxford: Oxford University Press. Tr. espanyola: *La alegoría del amor*, tr. Delia Sampietro, Buenos Aires: Eudeba, 1969.
- LOTR* = J.R.R. Tolkien, *The Lord of the Rings*, Londres: Unwin Paperbacks, 1974 [1978]⁶, 3 vols. Tr. catalana: *El senyor dels anells*, tr. Francesc Parcerisas, Barcelona: Vicens Vives, 2002. Tr. espanyola: *El señor de los anillos*, tr. Luis Doménech i Matilde Horne, Barcelona: Círculo de Lectores, 2002.
- Monsters* = J.R.R. Tolkien, *The Monsters and the Critics and Other Essays*, ed. Christopher Tolkien, Londres: Harper-Collins, 1990.
- Nibelungenlied* = *The Nibelungenlied*, tr. A.T. Hatto, Londres: Penguin Books, 1969. Tr. espanyola: *El cantar de los Nibelungos*, tr. Emilio Lorenzo Criado, Madrid: Cátedra, 1994.
- SHIPPEY, Tom, 2003: *The Roads to Middle-Earth. How J. R. R. Tolkien Created a New Mythology*, Boston-Nova York: Houghton Mifflin. Tr. espanyola: *El camino a la Tierra Media*, tr. Eduardo Segura, Barcelona: Minotauro, 1999.
- Silmarillion* = J.R.R. Tolkien, *The Silmarillion*, ed. Christopher Tolkien, Londres: Unwin Paperbacks, 1979². Tr. catalana: *El Silmaril·lion*, tr. Dolors Udina, Barcelona: Empúries, 2001. Tr. espanyola: *El Silmarilion*, tr. Rubén Masera i Luís Doménech, Barcelona: Minotauro, 1993.
- Sir Gawain* = *Sir Gawain and the Green Knight, Pearl, Sir Orfeo*, tr. anglesa de J.R.R. Tolkien, ed. Christopher Tolkien, Londres: Harper-Collins, 1995.
- UT* = J.R.R. Tolkien, *Unfinished Tales of Númenor and Middle Earth*, ed. Christopher Tolkien, Londres: Harper-Collins, 1998. Tr. catalana: *Contes inacabats de Númenor i la Terra Mitjana*, tr. Dolors Udina, Barcelona: Edhasa, 1994. Tr. espanyola: *Cuentos inconclusos de Númenor y la Tierra Media*, tr. R. Masera, Barcelona: Minotauro, 1997.
- Volsungs* = *The Saga of the Volsungs. The Norse Epic of Sigurd the Dragon Slayer*, tr. Jesse L. Byoch, Londres: Penguin Books, 1999. Tr. espanyola: *La saga de los Volsungos*, tr. Javier E. Díaz Vera, Madrid: Gredos, 1998.
- Waltharius* = *Waltharius*, ed. i tr. espanyola Rubén Florio, Madrid-Bellaterra: CSIC-Servei de Publicacions UAB, 2002. Tr. espanyola: *Valtario*, tr. Luis Alberto de Cuenca, Madrid: Siruela, 1987.

Versions audiovisuals

J.R.R. Tolkien, *The Lord of The Rings*, adaptació de Brian Sibley, Londres: BBC Radio Collection, edició de 2001. Tres capses de quatre cassettes.

The Lord of The Rings: 1. The Fellowship of the Ring; 2. The Two Towers, 3. The Return of the King, versió ampliada amb apèndixs, dirigida per Peter Jackson, New Line Cinema, 2002-2004. Tres capses de quatre DVDs.

J.R.R. Tolkien, després de l'èxit d'*El senyor dels anells*.